

Філософія

УДК 37.091.33 + 004.8

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17798110>

**Цифрова дидактика і межі людяності: філософсько-антропологічний
підхід**

Сербай Іван Дмитрович,

аспірант кафедри філософії імені професора М. Култаєвої,
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.
Сковороди, Україна, <https://orcid.org/0009-0007-0255-5367>

Дроботенко Мар'яна Олександрівна,

доктор філософських наук,
доцент кафедри філософії імені професора М.Култаєвої,
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-8053-5595>

Прийнято: 13.11.2025 | Опубліковано: 30.11.2025

***Анотація.** Сучасна освіта перебуває у стані глибоких трансформацій під впливом цифрових технологій, які змінюють традиційні форми навчання, способи взаємодії між викладачем і студентом та процес формування особистості. Цифрова дидактика відкриває нові можливості: індивідуалізацію навчання, швидкий доступ до інформації, інтерактивність та доступність освітнього процесу у будь-який час. Водночас вона створює виклики, які мають філософсько-антропологічний вимір: обмеження живого*

контакту, зменшення можливості емпатії, рефлексії та усвідомленого формування власної позиції. У статті досліджується, як цифрове опосередкування навчання впливає на людяність, автономію та моральну відповідальність учасників освітнього процесу. Використовуючи філософсько-антропологічний підхід, аналізуються класичні та сучасні концепції людяності, включно з працями Ганса-Георга Гадамера, Мартіна Гайдеггера та Лючіано Флоріді, а також підходи до технологічно-педагогічної компетентності (Мішра та Келер, 2006). Зокрема, розглядаються онто-екзистенційний, когнітивно-інформаційний, етичний та діалогічний виміри цифрової дидактики. Показано, що технології можуть бути інструментом розвитку критичного мислення, моральної рефлексії, емпатії та автономності, якщо їх використовують усвідомлено. Дослідження підкреслює, що цифрова освіта має доповнювати живий діалог, а не замінювати його, зберігаючи гуманістичну орієнтацію та сприяючи формуванню відповідальної, морально рефлексивної особистості. Висновки мають практичне значення для розробки освітніх стратегій, інтеграції цифрових платформ та формування педагогічних підходів, які підтримують людяність у навчанні.

Ключові слова: цифрова дидактика, людяність, філософсько-антропологічний підхід, технологічно-педагогічна компетентність, цифрове опосередкування, моральна рефлексія, автономія, емпатія, освіта, онто-екзистенційний вимір.

**Digital Pedagogy and the Limits of Humanity: A Philosophical-
Anthropological Approach**

Ivan Serbai,

PhD Student, Department of Philosophy named after Professor M. Kultaieva,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0007-0255-5367>

Mariana Drobotenko,

Doctor of Philosophical Sciences,
Associate Professor of the Professor M. Kultaieva Department of Philosophy,
Hryhorii Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-8053-5595>

Abstract. *Contemporary education undergoes profound transformations under the influence of digital technologies, which reshape traditional forms of learning, teacher-student interaction, and personality development. Digital pedagogy opens new opportunities: individualized learning, fast access to information, interactivity, and accessibility of the educational process at any time. At the same time, it creates challenges with a philosophical-anthropological dimension: limited face-to-face interaction, reduced opportunities for empathy, reflection, and conscious formation of one's own stance. This paper explores how digitally-mediated learning affects humanity, autonomy, and moral responsibility of participants in the educational process. Using a philosophical-anthropological approach, the study analyzes classical and contemporary concepts of humanity, including the works of Hans-Georg Gadamer, Martin Heidegger, and Luciano Floridi, as well as approaches to technological-pedagogical competence (Mishra & Koehler, 2006). Particular attention is paid to ontological-existential, cognitive-*

informational, ethical, and dialogical dimensions of digital pedagogy. It is demonstrated that technologies can serve as tools for developing critical thinking, moral reflection, empathy, and autonomy if used consciously. The study emphasizes that digital education should complement rather than replace live dialogue, preserving a humanistic orientation and fostering the formation of a responsible, morally reflective personality. The findings have practical implications for designing educational strategies, integrating digital platforms, and developing pedagogical approaches that support humanity in learning.

Keywords: *digital pedagogy, humanity, philosophical-anthropological approach, technological-pedagogical competence, digitally-mediated learning, moral reflection, autonomy, empathy, education, ontological-existential dimension.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Цифрова доба радикально змінює способи пізнання, комунікації й навчання, трансформуючи саму антропологічну основу освітнього процесу. У межах цифрової дидактики — як системи педагогічних практик, що функціонують у середовищі технологічно опосередкованого досвіду, — постає питання не лише про ефективність навчання, а насамперед про збереження людяності. В умовах тотальної алгоритмізації освіти зростає ризик редукції людини до користувача, а мислення — до реакції на цифровий стимул.

Онтологічно-філософський вимір проблеми полягає у пошуку відповідей на питання: як співвідноситься людська суб'єктивність з алгоритмічним середовищем? чи можлива етика відповідальності у просторі штучного інтелекту? і, нарешті, — чи не втрачає цифрова дидактика свою гуманістичну місію, якщо навчання стає технологічним процесом без особистісного діалогу?

Наукова новизна полягає в тому, що у статті пропонується новий погляд на те, як саме цифрове навчальне середовище впливає на формування

людяності та суб'єктивності здобувача освіти. Також уточнено філософські критерії, за допомогою яких можна оцінювати, чи зберігає цифрова дидактика свій гуманістичний зміст і чи підтримує вона особистісний, відповідальний характер навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема взаємодії людини і цифрового середовища протягом останніх десятиліть привертає значну увагу дослідників у сфері філософії освіти, культурології та антропології. Вона стає особливо актуальною у контексті цифрової дидактики, яка не лише змінює форми навчання, а й трансформує сам спосіб існування людини у навчальному процесі. Серед фундаментальних праць, які формують теоретичний базис сучасного осмислення цієї проблеми, варто згадати ідеї Мартіна Гайдеггера, який ще у XX столітті застерігав від небезпеки технічного мислення, здатного «перетворювати буття на ресурс» [Error! Reference source not found.]. Його концепція технічної онтології наголошує на тому, що технології не залишають людину поза своїм впливом: вони формують її спосіб існування, мислення та взаємодії зі світом.

Схожі проблеми аналізували Ганс Андерс [Error! Reference source not found.] та Жак Еллюль [Error! Reference source not found.], звертаючи увагу на феномен технічної автономії, коли технологія, вийшовши з-під морального контролю людини, починає діяти як самостійна сила, змінюючи соціальні та культурні практики. Вони показують, що зростання технічної автономії створює ризики для збереження гуманістичних цінностей, зокрема в освіті, де взаємодія з технологією може редукувати живий контакт між учасниками навчального процесу.

У сучасному контексті цифрова революція розглядається як етап онтологічної еволюції людства. Так, Нік Бостром [Error! Reference source not found.] і Лючіано Флоріді [Error! Reference source not found. Error! Reference source not found.] описують перехід від біологічної до інформаційної форми існування

людини, підкреслюючи, що наше буття дедалі більше опосередковується цифровими системами. Ці зміни ставлять перед педагогікою нові виклики: як забезпечити, щоб освітній процес зберігав гуманістичний вимір і підтримував розвиток автономної, морально відповідальної особистості?

У педагогічній площині дослідники пропонують різні концепції цифрової дидактики. Зокрема, Мішра та Келер [Error! Reference source not found.] визначають технологічно-педагогічну компетентність як поєднання знань про навчання, зміст навчального матеріалу та можливості технологій. Сучасні дослідження у напрямі «digital pedagogy» [Error! Reference source not found.] та феноменологічні підходи до освіти [Error! Reference source not found.] підкреслюють, що важливим залишається досвід зустрічі з Іншим, навіть якщо ця зустріч відбувається у віртуальному просторі. Цей досвід є фундаментальним для збереження людяності у навчанні, адже він формує здатність до діалогу, емпатії та спільного пізнання.

Український науковий контекст також багатий на дослідження гуманістичної спрямованості освіти. Зокрема, праці В. Андрущенка, В. Кремня, О. Огієнка та Л. Губерського підкреслюють, що освіта — це не лише процес набуття компетентностей, а насамперед процес формування особистості [Error! Reference source not found.]. Значущим для висвітлення окресленої проблемати є звернення до наукового доробку М. Д. Култаєвої, яка досліджувала антропологічний та культурологічний вимір освіти, проблеми глобалізації й трансформації освітніх систем. Її праці — наприклад, «Культурологічний поворот у філософії освіти» [Error! Reference source not found.] — наголошують на важливості міждисциплінарного підходу та збереження гуманістичної орієнтації в освітньому процесі. У статті «Плинна сучасність та її модифікації в рефлексіях

німецької філософії освіти» [Error! Reference source not found.] вона розглядає виклики сучасності крізь призму філософської антропології та діалогу..

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Попри значний обсяг наукових досліджень у сфері цифрової дидактики, залишається низка аспектів, які потребують глибшого осмислення. Сучасні підходи здебільшого зосереджуються на технічних і педагогічних вимірах: розробці онлайн-курсів, оптимізації навчальних платформ, формуванні цифрових компетентностей, організації віртуальних класів, методиках стимулювання мотивації студентів. Усе це безумовно важливо, адже ефективне навчання у цифровому середовищі неможливе без системного підходу до технологій і методик.

Проте при цьому часто залишаються поза увагою фундаментальні філософські питання, пов'язані з трансформацією людини у цифровому освітньому просторі. Майже не аналізується, як змінюється суб'єкт навчання на екзистенційному рівні, як цифрові технології впливають на його самосвідомість, тілесність, здатність до емоційної присутності та до діалогічної взаємодії. Сучасний студент, який щодня працює з платформами, алгоритмами та електронними ресурсами, взаємодіє з навчальним матеріалом у формі інформаційних потоків, що опосередковують його досвід. Цей досвід має не лише когнітивну, а й онтологічну і етичну складові, які поки що недостатньо досліджені.

Іншим важливим аспектом є проблема редукції людяності у процесі алгоритмізації освіти. Цифрові платформи, системи адаптивного навчання та автоматизовані тести здатні значно підвищити ефективність освітнього процесу, проте вони також можуть звужувати простір для автономної рефлексії студента, зменшувати можливості для міжособистісного діалогу та емпатії. Іншими словами, технології створюють потенційний конфлікт між ефективністю та гуманістичною складовою навчання.

Також залишається відкритим питання інтеграції онтологічних та антропологічних вимірів у практику цифрової дидактики. Як забезпечити, щоб цифрові освітні технології не лише передавали знання, а й сприяли формуванню цілісної особистості, здатної до саморефлексії, етичних рішень і живої взаємодії з іншими? Як зберегти відчуття присутності, тілесності та діалогічності у середовищі, де основним каналом взаємодії є екран і алгоритм?

Усе це підкреслює необхідність онтоантропологічного підходу, який дозволяє розглядати цифрову дидактику не лише як набір технологій або методик, а як складний простір формування людського буття. Лише такий підхід допомагає окреслити межі людяності у цифровому навчанні, усвідомити ризики редукції особистісних та моральних аспектів студентського досвіду і визначити можливості, які відкриває цифрова освіта для розвитку автономної, рефлексивної та гуманістично орієнтованої особистості.

Таким чином, незважаючи на численні дослідження, залишається низка невирішених питань, що стосуються онтологічної природи навчального досвіду, екзистенційної трансформації суб'єкта та гуманістичного потенціалу цифрової дидактики, які стають центральними для подальших філософсько-антропологічних розвідок.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є філософське осмислення меж і можливостей людяності в епоху цифрової дидактики, з виявленням тих антропологічних механізмів, які забезпечують збереження гуманістичного виміру освіти. Основні завдання:

1. Проаналізувати онтоантропологічну природу цифрового навчального досвіду.
2. Визначити ризики редукції людяності в умовах алгоритмізації освітнього процесу.

3. Окреслити потенціали цифрової дидактики як простору розширення людського буття.

Виклад основного матеріалу. Сучасна освіта перебуває у стані глибоких трансформацій. Цифрові технології стають невід’ємною частиною освітнього процесу, змінюючи традиційні форми навчання, взаємодії між викладачем і студентом, а також спосіб, у який відбувається формування особистості. З одного боку, цифрові платформи відкривають нові можливості: вони дозволяють індивідуалізувати навчання, отримувати інформацію швидко та у великих обсягах, роблять процес інтерактивним і доступним у будь-який час. З іншого боку, ці ж технології створюють виклики, які не можна зводити лише до технічних або організаційних питань. Поява цифрової дидактики ставить перед освітньою спільнотою питання, яке можна сформулювати філософськи: як цифрове опосередкування навчання впливає на людяність, на здатність студента і викладача до взаєморозуміння, до емпатії, до відповідального ставлення один до одного і до себе?

Людяність у педагогічному контексті не є абстрактною категорією. Вона включає моральні, когнітивні та емоційно-ціннісні аспекти, які формуються в процесі взаємодії людей. З філософсько-антропологічної точки зору, людяність — це здатність людини не лише мислити, але й відчувати іншого, бачити його як рівного суб’єкта, проявляти відповідальність і емпатію. Тому будь-які зміни освітнього процесу, які зменшують живий контакт між людьми, потребують уважного осмислення.

Класичні філософи освіти давали нам потужні орієнтири для розуміння людяності в навчанні. Наприклад, Ганс-Георг Гадамер підкреслював, що пізнання можливе лише у діалозі, що справжнє розуміння народжується у зустрічі між людьми, а не у механічному освоєнні знань [Error! Reference source not found.]. Ця ідея стає особливо актуальною у цифровій дидактиці. Коли студент і викладач взаємодіють через екрани, чат-

боти або платформу для відеоконференцій, відбувається певне обмеження діалогічного простору. Зменшується можливість спостерігати невербальні сигнали, відчувати емоційний стан іншого, вступати у глибоку комунікацію. Таким чином, технологія може стати перешкодою для розвитку людяності, якщо вона використовуватиметься лише як інструмент передачі інформації. Аналізуючи позицію Гадамера, можна сказати, що цифрова дидактика має доповнювати, а не замінювати живий діалог, зберігаючи можливість формування емпатії та морального сприйняття іншого.

Людина формується через власні дії та вибори, її особистість і моральне ставлення до світу визначаються тим, як вона взаємодіє з навколишнім середовищем і самим собою. Ця ідея є особливо актуальною для цифрової освіти: якщо навчальний процес перетворюється на механічне отримання знань без розвитку власної позиції, рефлексії та усвідомлення наслідків своїх дій, існує ризик зменшення людяності та втрати здатності до самостворення. Цифрові інструменти мають використовуватися так, щоб вони сприяли активному самостворенню людини, розвитку її критичного мислення, саморефлексії, здатності оцінювати власні дії та їхній вплив на інших. У цьому сенсі освіта через цифрові платформи може бути не лише технічним процесом, а глибокою екзистенційною практикою, якщо вона організована усвідомлено.

Мартін Гайдеггер зазначав, що технологія не є просто інструментом, а змінює спосіб, у який людина існує у світі [Error! Reference source not found.]. Ця думка дозволяє осмислити, що цифрова дидактика не обмежується формою подачі знань. Платформи, інтерфейси, алгоритми створюють певний спосіб буття студента і викладача у навчальному просторі. Людина більше не існує лише у класичній аудиторії, вона існує одночасно у фізичному і віртуальному просторі, що змінює її спосіб взаємодії з іншими і формує нову екзистенційну ситуацію. Тому цифрова дидактика повинна бути побудована так, щоб

підтримувати автономію учасників, їхню здатність до критичного мислення і морального вибору.

Сучасні філософи, які займаються проблемами технологій, також пропонують важливі орієнтири. Лючіано Флоріді підкреслює, що ми живемо в інфосфері — у середовищі, де цифрові і фізичні аспекти нашого буття взаємопов'язані [Error! Reference source not found.Error! Reference source not found.]. Освітній процес у цифровій дидактиці відбувається не лише у конкретному класі або на конкретному майданчику, а у великому інформаційному полі, де важливо враховувати етичні та когнітивні аспекти взаємодії. Наприклад, необхідно піклуватися про приватність даних студентів, про те, щоб учні не були пасивними споживачами інформації, а активними учасниками освітнього процесу.

Марк Кукельберг наголошує на значенні автономії та агентності у технологічному середовищі [Error! Reference source not found.Error! Reference source not found.]. У цифровій дидактиці це означає, що студенти та викладачі повинні залишатися активними суб'єктами, здатними ухвалювати рішення, брати відповідальність за свій освітній процес, а не просто слідувати шаблонам, нав'язаним платформами. Юк Хуї додає, що технології мають своє культурне та історичне коріння, і цифрові освітні практики повинні враховувати ці контексти, щоб не редукувати навчання до універсального алгоритму [Error! Reference source not found.].

З огляду на все вищезазначене, цифрова дидактика створює кілька ключових вимірів освітнього простору. По-перше, онто-екзистенційний вимір: студенти і викладачі існують у гібридному просторі, де фізичне та віртуальне переплітаються, формуючи специфічний спосіб буття. По-друге, когнітивно-інформаційний вимір: цифрові платформи дозволяють організовувати знання в нових формах, але водночас вимагають розвитку цифрової грамотності і критичного мислення. По-третє, етичний і антропологічний вимір: технології

не повинні підміняти людську агентність, а мають підтримувати формування відповідальної, автономної та емпатійної особистості. Нарешті, діалогічний вимір: важливо, щоб цифрові інструменти зберігали можливість живого діалогу, міжсуб'єктного обміну думками та відчуттям іншого.

Таблиця 1

Виміри людяності у цифровій дидактиці

Вимір	Змістове наповнення	Ключові прояви в освітньому процесі
Онто-антропологічний	Гібридність буття людини у фізичному та цифровому просторі; зміна способу існування студента й викладача у технологічно опосередкованих середовищах.	Участь у навчанні через цифрові інтерфейси; нові форми присутності; потреба у підтриманні автентичності та суб'єктності.
Когнітивно-інформаційний	Нові режими організації, доступу та опрацювання знань; необхідність формування цифрової грамотності та критичного мислення.	Швидкий доступ до інформації; робота з великими масивами даних; критична оцінка джерел; розвиток навичок самостійного мислення.
Етичний та екзистенційний	Питання відповідальності, автономії, емпатії та ціннісних орієнтацій у цифровому середовищі; збереження людської агентності.	Етичне використання технологій; відповідальне поводження з даними; підтримка морального вибору; розвиток емпатії та взаємоповаги.
Діалогічний	Значення міжсуб'єктного контакту у навчанні; вплив цифрової комунікації на можливість розуміння, взаємодії та співпереживання.	Підтримання живого діалогу; можливість обміну думками; уникнення формального «технічного» спілкування; створення простору взаєморозуміння.

Таким чином, філософсько-антропологічний підхід дозволяє розглядати цифрову дидактику не просто як технічну або організаційну новацію, а як складний простір, де формуються межі людяності. Межі ці виникають там, де технологія починає домінувати над живою взаємодією, де студенти перестають бути активними учасниками, а стають пасивними споживачами знання. Можливості людяності розкриваються тоді, коли технології

використовуються свідомо: вони стають інструментом розвитку критичного мислення, моральної рефлексії, емпатії та автономності. У цьому сенсі цифрова дидактика стає не просто набором технологічних засобів, а складним філософсько-антропологічним простором, де формуються людина та її гуманістичні цінності, де освіта залишається простором живої зустрічі, спільного розуміння і розвитку людяності.

Висновки. Цифрова дидактика виявляє подвійний потенціал — вона може стати як інструментом дегуманізації освіти, так і простором оновлення людяності. Межі людяності в цифрову епоху визначаються не стільки технологічними, скільки онтологічними і етичними умовами — чи збережеться у цифровому навчанні відношення «Я – Ти», чи воно остаточно перетвориться на «Я – алгоритм».

Людяність у цифровій дидактиці — це здатність залишатися суб'єктом у технічному світі, тобто зберігати свободу мислення, емпатію, моральну відповідальність і здатність до сенсотворення. Завдання сучасної філософії освіти полягає не в опозиції технологіям, а у формуванні антропотехнологічної гармонії, де цифрове не витісняє, а підсилює людське.

Освітнім установам варто звертати увагу на те, щоб цифрове навчання не витісняло живого спілкування. Навіть якщо заняття проходять онлайн, корисно зберігати формати, де студенти й викладач можуть бачити й чути одне одного, ставити запитання, обговорювати матеріал і просто відчувати присутність іншої людини. Це допомагає підтримувати емпатію, взаєморозуміння та справжню взаємодію.

Також важливо, щоб цифрові інструменти використовувалися не лише для передачі інформації, а й для розвитку критичного мислення і самостійності студентів. Завдання мають спонукати їх аналізувати, ставити питання, робити власні висновки, а не просто відтворювати матеріал, який подає платформа.

Крім того, навчальним закладам варто формувати культуру відповідальної цифрової поведінки. Це означає турботу про приватність даних, етичну взаємодію в онлайн-середовищі, уважність до того, як технології впливають на людей. Студенти й викладачі мають відчувати, що цифрове середовище безпечне й орієнтоване на взаємну повагу.

Список використаних джерел

1. Heidegger M. The Question Concerning Technology and Other Essays. New York : Harper & Row, 1977. 182 p. URL: <https://www2.hawaii.edu/~freeman/courses/phil394/The%20Question%20Concerning%20Technology.pdf> (дата звернення: 12.09.2025).
2. Anders G. Die Antiquiertheit des Menschen. München : C.H. Beck, 1956. 292 S.
3. Ellul J. The Technological Society. New York : Vintage Books, 1964. 449 p. URL: <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2021/09/The-Technological-Society-Jacques-Ellul.pdf> (дата звернення: 12.09.2025).
4. Mishra P., Koehler M. J. Technological Pedagogical Content Knowledge: A Framework for Teacher Knowledge. *Teachers College Record*. 2006. Vol. 108(6). P. 1017–1054. URL: <https://colab.ws/articles/10.1111/j.1467-9620.2006.00684.x> (дата звернення: 12.09.2025).
5. Morris S. Digital Pedagogy in the Humanities: Concepts, Models, and Experiments. New York : MLA, 2020. 214 p.
6. Biesta G. World-Centred Education: A View for the Present. London : Routledge, 2021. 152 p.
7. Кремень В. Філософія людиноцентризму в освіті. Київ : Знання, 2008. 520 с.

8. Огієнко О. Освітні стратегії в умовах сучасних трансформацій : монографія. Київ : КНЕУ, 2016. 312 с.
9. Губерський Л. В. Філософія освіти: проблеми, пошуки, перспективи. Київ : Знання України, 2009. 367 с.
10. Култаєва М. Д. Культурологічний поворот у філософії освіти: теоретико-методологічні можливості та практичні перспективи. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/ac2d7c74-30da-42cc-93c2-daa5555d7445> (дата звернення: 12.09.2025).
11. Култаєва М. Д. Плинна сучасність та її модифікації в рефлексіях німецької філософії освіти. Харків : НАПН України, ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722767/1> (дата звернення: 12.09.2025).
12. Kultayeva M. D. Homo Digitalis, Digital Culture and Digital Education: Explorations of Philosophical Anthropology and of Philosophy of Education. *Philosophy of Education*. 2020. Vol. 26, № 1. P. 1–18. DOI: 10.31874/2309-1606-2020-26-1-1. URL: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/611> (дата звернення: 12.09.2025).
13. Култаєва М. Д. Педагогічне мислення як регіональна онтологія і епістемологічна ситуація. *Філософія освіти*. 2005. № 1. URL: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/download/95/77/145> (дата звернення: 12.09.2025).
14. Гадамер Г.-Г. Істина та метод. Київ : Основи, 2002. 504 с.
15. Floridi L. The Logic of Information: A Theory of Philosophy as Conceptual Design. Oxford: Oxford University Press, 2019. 256 p. DOI: 10.1093/oso/9780198833635.001.0001.

16. Bostrom N. Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. Oxford: Oxford University Press, 2014. 390 p. URL: https://academic.oup.com/pq/article-abstract/66/262/196/2460870?redirectedFrom=fulltext&login=false&utm_source=chatgpt.com. (дата звернення: 12.09.2025).
17. Coeckelbergh M. AI Ethics. MIT Press, 2020.. DOI: 10.7551/mitpress/12549.001.0001.
18. Hui Y. The Question Concerning Technology in China: An Essay in Cosmotechnics. Urbanomic, 2016/2019. URL: <https://digitalmilieu.net/the-question-concerning-technology-in-china-en/> (дата звернення: 12.09.2025).